

Psalm 135:1,3,21 - 'Halleluja!'

Halleluja, wie kent het niet? Het woord, het woordgebruik, misschien wel een lied? Maar wat betekent het, of liever gezegd: wat is de Bijbelse betekenis?

Een eerste probleem is dat aan het woord verschillende betekenissen wordt toegekend, zowel in spreek- en schrijftaal als in de muziek. Over die muziek gesproken, waaraan denkt men dan? Aan het magistrale slotkoor uit het tweede deel van de Messiah van Haendel misschien, daarin klinkt onder deze titel een imponerende uiting van lof aan God. Of schiet onwillekeurig het door Leonard Cohen gecomponeerde lied te binnen, met zijn terloopse verwijzing naar de affaires met Delila en Bathseba? Daarin ligt wel een iets andere betekenis van hetzelfde woord opgesloten:

'Love is not a victory march. It's a cold and it's a broken Hallelujah'. Of neuriet men onwillekeurig het gelijknamige liedje dat in 1979 namens Israël het Eurovisie Songfestival won? In het vrolijke

'Hallelujah voor de hele wereld' lijkt het een groet of zegenwens. En dan zijn er die vele andere liederen die die naam namen. Dat zijn nogal verschillende betekenissen. Dat geldt ook voor het algemene taalgebruik. Er zijn zelfs TV-series die zo heten en er schijnt ook nog eens een voetbalclub te zijn met dit als naam ... Een en ander laat om te beginnen zien hoe de betekenis van een woord kan evolueren – daar kan men misschien wel bedenkingen tegen hebben, het is een gegeven.

De website *wisegeek.com* omschrijft het begrip als volgt.

Hallelujah is an interjection that has been accepted into the English language. The word stems from the standard Hebrew word, Halleluya, which loosely translates to mean "Praise God." The Latin form of the word Hallelujah is Alleluia, which is the form most Catholics prefer. For Christians, the term Hallelujah is considered a joyful expression of praise to God.

The word Hallelujah is found in the Old Testament of the Bible in the Book of Psalms on several counts. The Book of Psalms is considered a poetic book, filled with religious songs and poetry. On several counts, the word Hallelujah begins and concludes a number of Psalms. In many Christian churches, preachers are heard using the interjection, often shouting "Hallelujah! Praise God!" which could be considered redundant. However, Hallelujah is also used sometimes in conjunction with "Amen," which is used to express agreement.

Men schrijft hier 'loosely translated ...', dat klopt. Maar het is de moeite waard om wat verder te gaan, ook vanuit de keuze hoe men de oorspronkelijke uitdrukking in een Bijbelvertaling zou moeten weergeven, een keuze met voor- en nadelen.

- Laat men de Hebreeuwse uitdrukking onvertaald als Halleluja(h) staan, dan draagt men bij in ieder geval bij aan de bekendheid van de uitdrukking, maar welke betekenis zal de gemiddelde lezer daaraan dan hechten? En speelt de populaire gevoelswaarde daarin nog een rol? En is die betekenis correct?
- Wordt de term vertaald, dan wordt de betekenis weliswaar overgedragen, maar wordt het grondwoord onzichtbaar. Is dat dan een gemiste kans om duidelijk te maken wat er oorspronkelijk met Halleluja(h) wordt bedoeld?

Een bijkomende zaak is dat de gangbare wijze van Bijbelvertalen niet bijdraagt tot een precies begrip. Uiteraard blijkt uit de context dat het een op God gerichte lofprijzing is, dat staat vast, maar dat is dan nog steeds 'loosely translated'. Niet alleen het 'JHWH' maar ook de korte naam 'Jah' wordt vaak gesubstitueerd door de titel 'HEER'. Daardoor zal de lezer van zo'n vertaling die naam in ieder geval uit die vertaling niet kennen. Dan zal men die naam dan ook niet herkennen als onderdeel van het Halleluja(h). De lofprijzing wordt daardoor een meer algemene. Misschien denkt men onwillekeurig: 'Ach, wat maakt dat nu uit, het is toch een lofuiting jegens God?' Dat lijkt mijns inziens te gemakkelijk geredeneerd; als 'Jah' als onderdeel van het Halleluja(h) niet meer als Godsnaam wordt herkend is dat geen blijk van zorgvuldigheid.

Tot zover de probleemstelling. Nu om te beginnen een aantal feiten rond de de Hebreeuwse uitdrukking **hal.loë jaah**. Het is in ieder geval een combinatie van twee woorden:

- het woord **hal.loë** (hier getranslitererd met een punt tussen de twee letters l, die punt vertegenwoordigt het klinkerteken **sj.wa**, in dit geval is dat een onbeklemtoond 'eh'; letterlijk wordt het woord uitgesproken als **hállloë**). gebiedende wijs meervoud van de intensieve vorm van het werkwoord **haalal**, 'looft'/'prijst' (een aantal modernere vertalingen laten bij het meervoud de letter 't' aan het eind weg).
- het woordje **jaah**, de eenlettergrepige Godsnaam, een korte vorm van **JHWH**.

Naast deze bekende vorm komt het werkwoord ook voor als een volledige uitdrukking: **hal.loë et JHWH** (het woordje **et** geeft het object aan dat te loven of te prijzen is), oa. in Jer. 10:13, Neh. 5:13 en een paar keer in de Psalmen. Elders vinden we dezelfde werkwoordsvorm ook met een andere aanduiding van de Godsnaam, zoals in Psalm 135:1 en elders. Ook komt het voor als een gewone meervoudsvorm, oa. in Psalm 22:27, 102:19, 115:17, 150, etc.

De specifieke combinatie **hal.loë jaah** komt inderdaad alleen in de Psalmen voor – zij het niet in de psalmen die op naam van David staan. Het komt voor vanaf Psalm 104 tot en met Psalm 150 – Psalm 150 draait zelfs helemaal om de oproep **hal.loë**, 'looft': de psalm opent en sluit met **hal.loë jaah** en koppelt het **hal.loë** jegens God aan allerlei muzikale uitingen. Dus **hal.loë jaah** is echt een Psalm-begrip, en dan specifiek voor de laatste groepen psalmen.

In de Hebreeuwse grondtekst komt het 24 keer voor, doorgaans als opening of afsluiting van de psalm; een enkele keer staat het in het midden.

De Griekse Septuaginta, gebaseerd op, en verder ontwikkeld uit vroegere Hebreeuwse teksten, vertegenwoordigt een iets andere teksttraditie: daar staat de uitdrukking altijd aan het begin van de Psalm, te weten 105, 106, 107, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 135, 136, 146, 147a, 147b, 148, 149 en 150.

De Talmoed beschrijft als getuigenis van deze kwestie een aantal disputen uit de tweede eeuw: de vraag of op een bepaalde plaats de uitdrukking **hal.loë jaah** dient te worden opgevat als het einde van de ene of het begin van de andere psalm (*Pesachim 117a*). De plaatsing is dus niet altijd een uitgemaakte zaak geweest. We gaan voor onze bespreking echter uit van de momenteel gebruikelijke Hebreeuwse grondtekst.

De uitdrukking (gebaseerd op de gestandaardiseerde grondtekst) komt voor in een aantal variaties:

- a) acht keer als **hal.loe jaah** – twee woorden zonder streepje (in die vorm alleen aan het begin van een psalm):
111:1, 112:1, 113:1, 135:1, 147:1, 148:1, 149:1, 150:1
- b) vijftien keer als **hal.loe-jaah** – twee woorden met een verbindingsstreepje (zelden aan het begin van een psalm):
104:35, 105:45, 106:48, 113:9, 115:18, 116:19, 117:2, 135:3,21, 146:1,10, 147:20, 148:14, 149:9, 150:6
- c) één keer slechts als **hal.loejaah** – als één woord, aan het begin van een psalm: 106:1.

Overigens zijn deze verschillen in de oude manuscripten slechts waarneembaar voor geoefende ogen, zie wat voorbeeldjes hieronder uit de Codex Leningradensis. Nauwkeurige beschouwing en vergelijking met andere manuscripten was noodzakelijk om te komen tot de vaststelling van de grondtekst. Ter illustratie zijn hier de drie varianten getoond: de overgang van Psalm 105 (met het laatste vers) naar 106 (met het openingsvers), plus Psalm 135 – over die laatste psalm straks uiteraard meer.

Tekstfragmenten Codex Leningradensis

Verwijzing

(de leesrichting is van rechts naar links)

=====

 הַלְלוּ-יְהוָה = hal.loe-jaah (b) in 105:45 (uiterst links)
 הַלְלוּיָהּ = hal.loejaah (c) in 106:1 (uiterst rechts)

=====

 הַלְלוּ יְהוָה = hal.loe jaah (a) in 135: 1 (uiterst rechts)
 הַלְלוּיָהּ = hal.loe-jaah (b) in 135:3 (uiterst rechts)

(volgende kolom)

 הַלְלוּ יְהוָה = hal.loe-jaah (b) in 135:21 (uiterst links)

Hoe lastig leesbaar dat ook is, toch kan worden gesteld dat de term doorgaans uit twee woorden bestaat, al dan niet verbonden door een zg. **maqeeef**, het streepje dat de twee woorden verbindt. Verder vormen de twee woorden op zichzelf een betekenisvolle uitdrukking zoals zichtbaar in Psalm 135:3, volkomen vergelijkbaar met die vele andere vervoegingen van hetzelfde werkwoord – zichtbaar in de openingsverzen van diezelfde psalm, maar ook elders. Over de drie genoemde vormen is ook wel geschreven. C.D. Ginsburg beschrijft in zijn boek *Introduction to the Massoretico-critical edition of the Hebrew Bible* vanaf blz. 378 dat er in de ontstaansgeschiedenis van de grondtekst kennelijk drie verschillende benaderingen waren, verschillende ‘scholen’ met verschillende meningen. Ik volsta met het volgende citaat.

According to the tradition in one School, Hallelujah consists of two separate words and the second word or the the monosyllable *jah* is the Divine name. (...) In harmony with this School therefore, *Hallu* is the imperative plural, *jah* the Divine name is the object, and the phrase must be translated *praise ye Jehovah*. And there can hardly be any doubt that this exhibits the primitive which is uniformly followed in the Authorized Version and in the Revised Version.

According to the second School, however, Hallelujah is one inseparable word and the termination *jah* simply denotes *power, might*, i. e. *powerfully, mightily*, (...) Hence, in writing it, the Scribe need not sanctify it and may erase it in case he wrote it by mistake. It is simply a musical interjection like the now meaningless *Selah*. In accordance with this view the Septuagint and the Vulgate simply translate it as if it were a proper name. (...)

Whilst according to the third School, Hallelujah though undivided still contains the sacred name and is, therefore, divine. (...)

Op blz. 379-380 beschrijft Ginsburg de plaats en functie van het **hal.loe jaah** in de aanbidding in tempel of synagoge, met daarin een afwisseling van stemmen; hij verwijst ter illustratie naar een vergelijkbare oproep elders, in Psalm 34:4. Ook Psalm 135:3 past trouwens in dat beeld; daar staat ‘Looft Jah, want Jehovah is goed!’ Het woordje ‘want’ geeft aan dat de aanhef daarvoor een betekenisvolle oproep is – hierover straks meer. Ginsburg schrijft in ieder geval:

As such the phrase was a summons by the prelector addressed to the worshipping assembly in the Temple or in the Synagogue to join in the responsive praises to the Lord just as is the case in Psalm. XXXIV 4, where the Psalmist calls upon the congregation:

O magnify Jehovah with me

And let us exalt his name together.

Hallelu-jah had, therefore, a liturgical meaning and as such it naturally stood at the beginning of the respective Psalms which are antiphonous and in the recital of which the congregation repeated the first verse after each consecutive verse recited by the prelector. This is attested by the Septuagint which never has Hallelu-jah at the end of the Psalms, but invariably begins the Psalm with it (...).

Altogether Hallelujah occurs twenty-four times in the Massoretic text. Deducting the one passage where it is in the middle of the text, viz. Ps. CXXXV 3, Hallelujah only begins the Psalm no fewer than thirteen times and as a natural consequence it has entirely lost its primitive liturgical meaning, that is the summons to the congregation to engage in the responses.

De term had volgens Ginsburg oorspronkelijk dus vooral de functie van een oproep. Later kreeg het kennelijk ook de functie van uitroep, getuige de plaatsing ook aan het eind van de Psalm.

We bekijken nu Psalm 135 in een aantal vertalingen, daarin de verzen 1a, 3 en het slotvers 21.

De vertalingen staan gegroepeerd in vier categorieën:

- vertalingen die **hal.loe jaah** onvertaald laten en **jaah** weergeven als HEER of een verwante aanduiding,
- vertalingen die **hal.loe jaah** vertalen en **jaah** weergeven als HEER of een verwante aanduiding,
- vertalingen die **hal.loe jaah** onvertaald laten en **jaah** getranslitereerd als Godsnaam gebruiken,
- vertalingen die **hal.loe jaah** vertalen en **jaah** getranslitereerd als Godsnaam gebruiken.

	Psalm 135:1a		Psalm 135:3a		Psalm 135:21a en c	
<i>Transliteratie:</i>	hal.loe jáah	hal.loe ét-SJéem JHWH	hal.loe-jáah	kié-Tóov JHWH	baroech JHWH	mi.TSi.jóon (...) hal.loe-jáah
<i>Woord voor woord:</i>	looft Jah	looft dat naam van JHWH	looft Jah	want goed JHWH	gezegend JHWH	vanuit Sion (...) looft Jah
a.						
<i>Statenvertaling:</i>	Hallelujah! Prijst den Naam des HEEREN,		Looft den HEERE, want de HEERE is goed;		Geloofd zij de HEERE uit Sion, (...) Hallelujah!	
<i>Herziene Statenvertaling:</i>	Halleluja! Loof de Naam van de HEERE,		Loof de HEERE, want de HEERE is goed;		Geloofd zij de HEERE vanuit Sion, (...) Halleluja!	
<i>NBG:</i>	Halleluja. Loof de naam des HEREN,		Loof de HERE, want de HERE is goed,		Geprezen zij de HERE uit Sion, (...) Halleluja.	
<i>Willibrordvertaling (1996):</i>	Halleluja. Prijs de naam van de HEER,		Prijs de HEER, ja, Hij is goed;		hulde aan de HEER die regeert vanuit Sion, (...) Halleluja.	
<i>NBV:</i>	Halleluja! Loof de naam van de HEER,		Loof de HEER, want hij is goed,		Geprezen zij de HEER op de Sion, (...) Halleluja!	
<i>Naardense Bijbel:</i>	Alleluia, loof de naam van de ENE,		Loof de ENE, want de ENE is goed,		Gezegend vanuit Sion de ENE, (...) alleluia!	
<i>Soncino ... – The Psalms:</i>	Hallelujah. Praise ye the name of the LORD,		Praise ye the Lord, for the LORD is good;		Blessed be the LORD out of Zion, (...) Hallelujah.	
b.						
<i>Gerhardt/van der Zeyde:</i>	Godlof! Loof de naam van de Heer,		Godlof, want mild is de Heer,		Gezegend uit Sion de Heer, (...) Godlof!	
<i>Groot Nieuws Bijbel:</i>	Eer aan de Heer. Breng hulde aan de Heer!		Ja, huldig de Heer, want hij is goed.		Dank aan de Heer in Sion, (...) Eer aan de Heer!	
<i>NIV:</i>	Praise the LORD. Praise the name of the LORD;		Praise the LORD for the LORD is good;		Praise be to the LORD from Zion, (...) Praise the LORD.	
<i>A.C. Feuer - Tehillim:</i>	Praise God! Praise the Name of HASHEM!		Praise God! For HASHEM is good,		Blessed is HASHEM from Zion, (...) Praise God!	
<i>Buber/Rosenzweig:</i>	Preiset oh Ihn! – Preiset SEINEN Namen,		Preiset oh Ihn, denn ER ist gütig,		Gesegnet vom Zion her ER, (...) Preiset oh Ihn!	
c.						
<i>Baethgen:</i>	Halleluja, Lobet den Namen Jahves,		Lobet Jah, denn gütig ist Jahve,		Gelobt sei Jahve von Zion aus, (...) Halleluja.	
<i>Rudolf Kittel:</i>	Halleluja, Lobet den Namen Jahwehs,		Lobet Jah: gütig ist Jahwe,		Gepriesen sei Jahwe aus Zion, (...) Halleluja.	
<i>Robert Alter – The Psalms:</i>	Hallelujah. Praise the name of the LORD,		Praise Yah, for the LORD is good,		Blessed is the LORD from Zion, (...) Hallelujah!	
d.						
<i>Hans Schmidt:</i>	Jauchzet Jah! Jauchzet den Namen Jahwe!		Jauchzet Jah; denn Jahwe ist gütig;		Benedeiet sei Jahwe vom Zion aus (...) Jauchzet Jah!	
<i>NW:</i>	Looft Jah! Loof de naam van Jehovah,		Looft Jah, want Jehovah is goed.		Gezegend zij Jehovah vanuit Sion, (...) Looft Jah!	
<i>TLVG:</i>	Looft Jah! Loof Jehovah's naam!		Looft Jah, want Jehovah is goed!		Gezegend zij Jehovah vanuit Sion! (...) Looft Jah!	

Een aantal algemene opmerkingen.

- De Statenvertaling heeft voor het werkwoord **hal.loe** in vers 1 een ander woord dan in vers 3 ('prijst' in plaats van 'looft'); de Herziene Statenvertaling heeft dit gecorrigeerd.
- Een aantal vertalingen geven het woord **baroech** in vers 21 niet op de klassieke manier weer met 'gezegend'. Zowel de Statenvertaling als de Herziene Statenvertaling geven **baroech** hier bovendien ook weer met 'geloofd', waarmee het ten onrechte gelijkgeschakeld wordt met vers 3 (terwijl daar toch echt een ander woord staat, **hal.loe**; normaliter vertalen ze het woord **baroech** op andere plaatsen wel degelijk met 'gezegend'). Ook de *NIV* en de vertaling van Baethgen hebben hier die gelijkshakeling van de toch tamelijk verschillende woorden.

Hoe de naam **jaah** wordt weergegeven:

- Een aantal vertalingen conformeren zich vooral aan de grondtekst en geven het tetragram **JHWH** weer als naam zoals bij het schrijven bedoeld, in de vertaling dan als Jahwe(h) of Jehova(h); die vertalingen geven het **jaah** weer als Jah of Yah (de categorieën c. en d.).
- Andere vertalingen volgen de latere joodse traditie waarin **JHWH** niet wordt uitgesproken maar wordt gelezen als **adonáai** of **elohiém** (hierbij vertalen zij het tetragram met HEER of een pendant in het Engels of Duits, dan wel met HASHEM); hoe geven die vertalingen de kortere naam **jaah** weer? In de joodse traditie wordt die kortere naam echt wel uitgesproken. Maar deze vertalingen gaan, met een enkele uitzondering (Alter – categorie c.), verder dan de genoemde uitspraaktraditie door ook **jaah** weer te geven als HEER (categorieën a. en b.). De *Tehillim*-vertaling van A.C. Feuer staat vermeld onder categorie b. omdat hij in vers 3 'Praise God' schrijft in plaats van 'Praise Yah'. Elders schrijft hij die naam echter wel – zie later.

Hoe de uitdrukking **hal.loe jaah** wordt weergegeven:

- Het **hal.loe jaah** (zonder verbindingsstreepje) in vers 1 en het **hal.loe-jaah** (met streepje) in vers 21c wordt door alle vertalingen gelijk weergegeven, ieder op de manier die de betreffende vertalers het beste achtten.
- Diverse vertalers laten het **hal.loe-jaah** op de meeste plaatsen – zoals in Psalm 135:1 en 21 – onvertaald.
 - Deze vertalingen geven het weer met Halleluja(h) of als Alleluia (dat laatste waarschijnlijk beïnvloed door het latere Grieks en het Latijn). Nadere uitleg lijkt dan weliswaar nodig om het woord precies te begrijpen, maar op zich is de keuze wel plausibel. Zoals ook het woord Amen vaak onvertaald wordt gelaten, is dat ook hier een mogelijkheid. In deze benadering volgt men dan de Griekse Septuaginta-vertaling.

Een vertaling destijds bedoeld voor joden buiten Israël die het Hebreeuws onvoldoende beheersten om de Bijbel goed te kunnen lezen. Men mag, anders dan nu, daarbij echter wel aannemen dat toen de vertaling uitkwam er nog wel zoveel kennis van het Hebreeuws was dat men de term begreep. De wijze van vertalen in de Septuaginta toont aan dat het een aantal eeuwen na het ontstaan van de Psalmen een standaard uitdrukking was geworden.
 - Ook in de latere christelijke geschriften, in Openbaring 19, komt de uitroep een paar keer onvertaald voor. Ook dat pleit in zekere zin voor het onvertaald laten van de uitroep.
 - Door het weglaten van de afsluitende h wordt de verwijzing naar de Godsnaam ietwat diffuus. Men denkt onwillekeurig aan de vele namen die we kennen als Jesaja, Jeremia, Nehemia, etc. Die zijn in die vorm ook al ontdaan van de oorspronkelijke slotlettergreep **-jah** of **-jahoe**, en in de transliteratie eindigen zij allen ook op een open a.
 - Andere vertalingen hebben Hallelujah wel met een sluit-h; de verkorte Godsnaam blijft daardoor zichtbaar. Of die dan echter nog herkenbaar is, hangt eigenlijk af van de vraag of de naam 'Jah' elders wel of niet voorkomt.
- Andere vertalingen vertalen het **hal.loe-jaah** wel. Ze geven het weer als gebiedende wijs meervoud van een passend geacht werkwoord, gevolgd door de titel God of Heer, zoals 'Prijst de Heer'.
 - De Groot Nieuws Bijbel heeft 'Eer aan de Heer' en streeft met dit rijm naar een beklievende oproep/uitroep.
 - De vertaling van Gerhardt/van der Zeyde vertaalt **hal.loe jaah** met 'Godlof'. Dat woord heeft zo niet meer de functie van een werkwoord en is dan ook niet echt een oproep, het is vooral een uitroep, maar dat op zich wel fraai. Wel wordt, anders dan het gebruikelijke substituut 'Heer', de Godsnaam vervangen door de titel 'God'.
 - A.C. Feuer geeft 'JHWH' altijd weer met HASHEM (Hebreeuws voor 'de Naam'), in zijn *Tehillim*-vertaling vertaalt hij het **hal.loe jaah** met 'Praise God'.
 - In *Tot lof van God – het Boek der Psalmen* is de uitroep, conform de vertalingen van Schmidt, Baethgen, Kittel, Alter en de *NW*-vertaling, weergegeven met 'Looft Jah!'.
- Over het **hal.loe-jaah** in vers 3 (de enige keer dat het midden in de psalm voorkomt):
 - Een paar vertalingen handhaven hier consequent dezelfde weergave als in de verzen 1 en 21: de vertaling van Gerhardt/van der Zeyde, de *Tehillim*-vertaling van Feuer, de vertaling van Buber/Rosenzweig, de vertaling van Hans Schmidt, de *NW*-vertaling en de *TLVG*-vertaling.
 - Geen enkele vertaling schrijft in vers 3 'Halleluja(h)'; alle vertalingen vertalen de twee woorden hier naar hun oorspronkelijke betekenis.
 - Er zijn een aantal vertalingen die in vers 3 (en/of elders) de naam Jah zichtbaar houden, waarmee zij het Halleluja(h) ook in zekere zin verklaren; dat lijkt mij zeer correct.
 - Bij de vertalingen die in vers 3 de naam Jah niet hebben, wordt het verband met het Halleluja(h) uit het openings- en slotvers minder expliciet.

Zoals gezegd, de uitdrukking **hal.loe jaah** is een combinatie van twee woorden: het woord **hal.loe**, gebiedende wijs meervoud van de intensieve vorm van het werkwoord **haalal** en het woordje **jaah**. Beide woorden komen ook onafhankelijk van elkaar regelmatig voor. Nu wat meer aandacht daaraan; eerst aan de twee woorden apart en daarna aan de verbinding daartussen.

hal.loe

Dit woord is een vervoeging van het werkwoord, **haalal**. Een paar associaties:

- Het woord **t.hillaah**, ‘lofzang/lofdicht’ (en het normale meervoud daarvan, **t.hilloot**) komt van dat werkwoord.
- Ook de naam van het boek der Psalmen, **t.hilliém**, komt van deze stam, het is een onregelmatig meervoud van **t.hillaah**.
- Van hetzelfde werkwoord komt ook de benaming **haléel** (ook wel geschreven als ‘hallel’). Met deze naam verwijst men wel naar de Psalmen 113-118, dit wordt ook wel het Egyptische of het algemene ‘hallel’ genoemd – dat wordt in ieder geval gezongen ter gelegenheid van de drie belangrijke feesten, Pesach, het Wekenfeest en het Loofhuttenfeest. Daarnaast zijn er ook andere psalmselecties die met de term ‘hallel’ worden aangeduid en die een deel werden van de eredienst.

De intensieve vorm van **haalal** (doorgaans aangeduid als **h-l l pte!**), waarvan het **hal.loe** de gebiedende wijs meervoud is, staat zo’n 113 keer in de gehele Bijbel, waarvan 75 keer in de Psalmen. Het wordt als volgt omschreven.

- Jitschak Pimentel geeft in zijn *Woordenboek Hebreeuws Nederlands* de betekenis: *loven, prijzen*.
- Lisowsky's *Konkordanz zum Hebräische Alten Testament* geeft als korte omschrijving (d/e/l):
preisen / to praise / laudare
- Benjamin Davidson geeft in *The Analytical Hebrew and Chaldee Lexicon* twee betekenissen voor de hier gebruikte intensieve vorm van het gebruikte werkwoord:
–I. *to praise, celebrate (...)* –II. *To praise, commend*

Voor de vorm **hal.loe jaah** geeft hij als weergave: *Praise ye the Lord*

- Het *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament* onder redactie van Jenni/Westermann vermeldt onder andere het volgende:

Verbum und Nomen können einen Vorgang zwischen Menschen bezeichnen, der meist mit “rümen/Ruhm” wiederzugeben ist. (...) In der weitaus überwiegenden Zahl der Stellen ist es Gott, der gelobt wird. (...)

Dieser drängende Impuls, die Überzeugung, dass das **h-l l pte!** geschehen muss, ist das erste den Lobruf bestimmende Element. Es muss geschehen, damit Gott in seinem Gottsein, und zwar in der ganzen Fülle seines Gottseins anerkannt, bejaht, bestätigt werde. Aber das ist nur die eine Seite; die viele Parallelverben des Sich-Freuens und Jubeln zeigen, dass dieses Loben Gottes nur in Freude geschehen kann, dass es Ausdruck der zu Gott hin gewandten Freude ist. (...)

Als zweites Element zeigt der Gebrauch des Verbums ein eindeutiges Überwiegen der Pluralformen. Den imperativische Lobruf gibt es nur praktisch im Plural. (...)

Ein drittes Element gehört nahe dazu: Dieser Ruf zum Lob ergeht im AT nicht nur an Menschen. Dies wird oft nicht genügend beachtet. Im Loben vollzieht sich ein Vorgang, der auf Gott gerichtet ist, an dem aber die ganze Kreatur beteiligt sein kann; in ihm steht der Mensch als Kreatur im Kreis der Kreaturen.

Deze laatste beschrijving dient ook om het werkwoord en het gebruik ervan te verduidelijken.

jaah

Dan is er het tweede woord, de naam **jaah**.

- De naam **jaah** komt niet alleen 24 keer voor als een deel van de term Halleluja, maar komt ook voor als een deel van heel wat persoonsnamen.
- Daarnaast komt de naam ook zelfstandig voor, zo’n 26 keer, een substantieel aantal dus.
- Dat **jaah** echt een naam is, een Godsnaam, blijkt uitdrukkelijk uit Psalm 68:5, maar ook andere teksten hebben diezelfde implicatie.
- Er zijn vertalingen die het zelfstandige **jaah** weergeven als Jah of (in het Engels) Yah. Dat zijn vaak vertalingen die de Godsnaam ook weergeven als naam, maar niet altijd.
- De meeste vertalingen die de naam **JHWH** weergeven met HEER, doen hetzelfde met de naam **jaah**. Dat heeft als serieus nadeel dat het verschil tussen deze twee vormen verdwijnt. Die aanpak wringt misschien wel het meest in teksten als Jesaja 12:2 en 26:4 waar de de twee varianten van de Godsnaam zij aan zij staan, dus als **jaah JHWH**
(12:2 letterlijk: ‘want Jah JHWH is mijn sterkte . . .’, 26:4 letterlijk: ‘want in/op Jah JHWH een Rots . . .’).
- De Statenvertaling, de Herziene Statenvertaling en de *NBG* geven dit ietwat ongemakkelijk weer met de dubbele titel HEERE HEERE. Andere vertalingen (zoals de *NBV*) laten de tweede vermelding helemaal weg, niet zo nauwkeurig.
- Merkwaardig is de vertaling van Psalm 68:5 in de *NBV Studiebijbel*. Normaliter geeft men daar de Godsnaam weer met JHWH, maar in Psalm 68:5 geeft men ook het **jaah** weer als JHWH; dat klopt niet met de grondtekst.
- Opmerkelijk is de benadering van A.C. Feuer in zijn *Tehillim* –vertaling. Hij schrijft de volledige Godsnaam altijd als HASHEM (‘de Naam’) zoals in joodse kring gebruikelijk, de korte naam **jaah** geeft hij, zoals de normale uitspraak ook gaat, op een aantal plaatsen weer met YAH (in het Engels de meest precieze spelling) – zie het aansluitende vers, in 135:4: ‘For YAH selected Jacob for His own’. Ook in Psalm 68:5 gebruikt hij de korte Godsnaam zonder terughouding: ‘... With YAH His Name’, en ook in 68:18, in 77:12, in 94:7,12. Maar, merkwaardig, in 89:9 en 102:19 vertaalt hij **jaah** weer met ‘God’, net als standaard in de uitdrukking **hal.loe jaah**, zoals getoond. Die verschillen in benadering licht hij verder niet toe.

Het is duidelijk dat Jah een authentieke en persoonlijke Godsnaam is.

De verbinding tussen de twee woorden

Als men kijkt naar de populaire weergave Halleluja, dan zou men denken dat dat op dezelfde manier moet worden begrepen als de vele andere samenstellingen waarbij de Godsnaam in beeld komt, zoals Jesaja, Jeremia, Nehemia, Zedekia, Adonia, Berechja, Elia, Natanja, etc. Ook dat zijn allen samenstellingen met daarin de verkorte Godsnaam, samenstellingen waaruit voor de gemiddelde lezer de herkenbaarheid van de Godsnaam in de vertaling helaas is verdwenen (helaas, maar toch vaak onvermijdelijk). De laatste lettergreep hangt er in de uitspraak een beetje onbeklemd bij. En dat ook de suggestie die door de weergave Halleluja wordt gewekt – vaak valt de klemtoon op de u, 'Hallelúja'.

Hoe treffend de genoemde overeenkomsten ook lijken, dat is alleen in deze vorm van vertalen zo. Er is een belangrijk onderscheid. In de genoemde persoonsnamen zijn de termen echt tot één ondeelbaar woord geworden, in de oproep/uitroep **hal.loe jaah** blijven het, of ze nu wel of niet door middel van een streepje met elkaar zijn verbonden, twee woorden. Dat is ook te horen als de tekst goed gelezen wordt: het tweede woord, **jaah**, is hoorbaar als zelfstandig woord. Daar komt nog een punt bij. Als twee woorden door middel van zo'n **maqueef** worden verbonden, zoals in vrijwel alle gevallen buiten de psalmanhef, dan worden de twee woorden weliswaar tot één accenteenheid, het blijven twee woorden, maar de nadruk verschuift naar achteren, hier dus de naam **jaah**. In dit geval betekent het dat in **hal.loe-jaah** dat laatste **jaah** er zeker niet haast onbeklemd bij hangt; nee, er komt nog wat extra nadruk op. Dat zou in de weergave toch niet verloren horen te gaan.

In zijn algemeenheid blijft de vraag: als deze combinatie ook als twee woorden vertaald kan worden, waarom dan niet?

Tot slot

Nog even de twee eerdergenoemde vragen. Nog een enkele opmerking daarbij.

- a. De eerste vraag was: als de uitdrukking onvertaald wordt overgenomen, welke betekenis zal de onbevangen lezer daaraan dan hechten?

Die vraag is moeilijk eenduidig te beantwoorden, maar de kans lijkt mij groot dat velen het vooral als een algemene uiting van lof zullen beschouwen. Ook zou het gemakkelijk kunnen worden begrepen als een enthousiaste variant van het woord Amen. De verkorte Godsnaam zal men er meestal niet in herkennen, zeker niet wanneer men al lezend die Godsnaam ook verder nergens aantreft.

- b. De tweede vraag was: als de uitdrukking wordt vertaald, is dat dan een gemiste kans om duidelijk te maken wat er oorspronkelijk met Halleluja wordt bedoeld?

Misschien is dat zo. Als de term onvertaald blijft, ligt die in ieder geval ingebed in de psalmtekst met de bijbehorende boodschap; en dat laatste is natuurlijk te beschouwen als een Bijbelse omschrijving van het werkwoord, dat is waar en dat is ook goed. Maar de vraag is of dat een grote winst is als gelijktijdig de vermelding van deze Godsnaam uit beeld verdwijnt, zoals bij de vertalingen in categorie a. het geval is; dat staat bovendien haaks op de betekenis van de uitdrukking – die wordt immers beroofd van zijn essentie.

Resumerend, in *Tot lof van God – het Boek der Psalmen* is de uitroep **hal.loe jaah** weergegeven met 'Looft Jah!' omdat:

- de betekenis der woorden daardoor expliciet wordt gemaakt,
- de harmonie tussen de verschillende versdelen daardoor zichtbaar blijft,
- de twee woorden in de grondtekst als zodanig zichtbaar blijven in de vertaling,
- de Godsnaam duidelijk herkenbaar blijft en
- de uitdrukking zich uitstekend leent als zowel oproep als uitroep!

Voor het laatst bijgewerkt: 15 mei 2012